

Joanna Chłosta-Zielonka

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie na przestrzeni dziesięcioleci (1957-2004)

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 1, 151-161

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Chłosta-Zielonka

KSZTAŁTOWANIE FORM ŻYCIA MŁODOLITERACKIEGO W OLSZTYNIE NA PRZESTRZENI DZIESIĘCIOLECI (1957-2004)

Działania literackie młodych twórców zawsze spotykają się z krytyką, bardziej lub mniej twórczą. Nie zależało to nigdy od czasu historycznego. Prześledzenie tego zjawiska w kolejnych epokach literackich daje na tę tezę niezliczone dowody.

Czas po II wojnie światowej, szczególnie w olsztyńskim środowisku, czy w ogóle na terenie dawnych Prus Wschodnich, nie był przyjazny dla jakichkolwiek działań społeczno-kulturalnych, w tym także literackich. Pisano o tym wielokrotnie, próbując w sprawozdawczych syntezach dać wyraz owym nielicznym, acz mającym miejsce, próbom aktywności literackiej¹. W ciągu kilkudziesięciu lat stale komentowano poczynania najmłodszych autorów, zawsze zastanawiając się nad konsekwencjami debiutów i prorocztwami na temat ich dalszego ciągu. W latach sześćdziesiątych mówiono o potrzebie stworzenia odpowiedniego klimatu i atmosfery twórczej właściwej dla środowisk artystycznych, o otwarciu twórczej dyskusji, o możliwości publikowania utworów młodych autorów, organizowaniu wieczorów literackich z konkursami na najlepszy utwór². W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych były to przede wszystkim prezentacje walorów najmłodszej twórczości³. Lata dziewięćdziesiąte przyniosły szereg dyskusji literackich na temat najnowszych działań literackich. Warto zwrócić uwagę na opracowania książkowe Kazimierza Brakonieckiego⁴ i Zbigniewa Chojnowskiego⁵. Zjawiska, które dzieją się na bieżąco zyskują też doraźne komentarze, często uzależnione od preferencji autorów owych syntez⁶.

W Olsztynie próby działań młodych autorów mają miejsce dopiero pod koniec lat pięćdziesiątych. Wtedy zaczyna tworzyć w mieście nowe, młode pokolenie poetów. Ma to tylko w niewielkim sensie związek z czasem odwilżowego Października, bowiem w Olsztynie rzeczywistość literacka niewiele miała wspólnego z centralną aurą euforii i nadziei na „nowe”. Powstają w mieście grupy poetyckie łączące twórców, jednak na krótko i bez daleko idących konsekwencji. I tak w styczniu 1957 roku zaistniała grupa „Skarpa”, której członkami zostali: Edmund German, Jerzy Jasiński, Anna Ludwicka, Jan Pulina, Zenon Rzepliński, Jan Sobczyk, Alfred Stefański, Antoni Styp-Rekowski. Grupa ta pozostała bez programu, a jej twórcy, tj. Edmund German, Zenon Rzepliński, Jan Sobczyk oraz inni: Kazimierz Sopuch i Kazimierz Śladewski stworzyli w listopadzie 1958 roku grupę „Łyna”, wykazującą się dużą tolerancją wobec

postawy artystycznej i lansującą postulat dyskusowania nad poezją. Trzecia grupa „Malwa” zebrała w swoim gronie tych samych poetów. Zarówno działające grupy poetyckie, jak i plon ich pracy w postaci tomików poezji wydanych przez „Pojezierze” w 1960 roku, współgrał z rozwijającą właśnie swoje skrzydła, szczególnie w ośrodkach uniwersyteckich, Orientacją Poetycką „Hybrydy”. Ukazują się wtedy: Jana Sobczyk *Święto wiatrów*, Edmunda Germana *Gorzki pęk rzeczywistości*, Kazimierza Sopucha *My dwoje* i Kazimierza Śladewskiego *W gałęziach snu*.

„Słowo na Warmii i Mazurach”, pismo katolickie, ukazujące się w Olsztynie od 1952 do 1982 roku, stało się wtedy miejscem pierwszych wystąpień młodego pokolenia poetów, które w styczniu 1957 stworzyło grupę „Skarpa”, potem „Łynę” i „Malwę”. Drukowali tam zatem, jeszcze przed wydaniem debiutanckich tomów w serii „Pojezierza”, Edmund German (27 wierszy), Jan Sobczyk (7), Kazimierz Sopuch (17), Kazimierz Śladewski (6), Jan Pulina (4), Anna Ludwicka (1) i Zenon Rzepliński (7). Oprócz wierszy pojawiła się w „Słowie” dyskusja o nowej poezji⁷.

Zapowiadający się tak obiecująco młodzi twórcy, po debiucie w „Pojezierzu”, opuścili w większości Olsztyn. Z grupy tej pozostał jedynie Jan Sobczyk⁸. Pojawili się za to, i równocześnie zaistniali jako poeci, dwaj absolwenci polonistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pierwszy z nich: Stefan Połom⁹ - zadebiutował tomem wierszy *Przymierze obłoków* w 1963 roku – i drugi: Erwin Kruk¹⁰. Jego debiut przypadł też na rok 1963. Był to tomik *Rysowanie z pamięci*. Poza tym w Olsztynie pojawili się: Bohdan Chorążuk¹¹, który wydał w 1965 roku w Olsztynie dwa tomiki: *Dziennik inwigilacyjny* i *Dwulwice* i Jerzy Adam Sokołowski¹², który zadebiutował w 1962 roku tomikiem *Konfesjonal z powietrza*. Wszystkie utwory młodych poetów wydało Stowarzyszenie „Pojezierze”.

Powstało zatem swego rodzaju młode środowisko poetów, które wkrótce zasiłowało szeregi, stworzonego dokładnie 7 kwietnia 1963 roku, Klubu Literackiego Związku Młodzieży Socjalistycznej. Inicjatorem powstania Klubu był Edward Martuszewski¹³. Klub w czasie swojego siedmioletniego istnienia – do grudnia 1970 roku, skupił 76 młodych twórców. Funkcję przewodniczącego Klubu pełnili kolejno: Stefan Połom, Jerzy Sokołowski, Bohdan Chorążuk, Wojciech Suświłło, Zenon Złakowski. Zadaniem Klubu miało być wytwarzanie „atmosfery pracy twórczej m.in. poprzez organizowanie seminariów literackich, wydawanie własnych książek i organu prasowego „Przemiany”; upowszechnianie młodej poezji i prozy [...], upowszechnianie nowych form współżycia intelektualnego i towarzyskiego w młodym środowisku Warmii i Mazur”¹⁴. W ramach Klubu odbywały się seminaria literackie (łącznie zorganizowano ich 21), wydano 15 numerów nieregularnika „Przemiany”, w którym twórczość literacka stanowiła przeważającą większość, organizowano spotkania autorskie, konkursy literackie, m.in. z okazji dziesięciolecia ZMS w konkursie wyróżniony został Józef Jacek Rojek. Klub Literacki umożliwił też wiele debiutów książkowych, zapewniając poetom wsparcie i pozytywną krytykę.

Zarówno pierwsze wystąpienia pokolenia najmłodszych, jak i wszystkie kolejne, były komentowane przez olsztyńską prasę. Z analizy owych wypowiedzi

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie

wynika, że dopiero w latach siedemdziesiątych zaczyna się poważnie traktować najpierw debiutancką, potem coraz bardziej dojrzałą twórczość.

W 1970 roku, przy Zarządzie Wojewódzkim Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, powstaje Korespondencyjny Klub Młodych Pisarzy (KKMP). Wśród założycieli znaleźli się: Ryszard Borkowski, Aldona Borowicz, Władysław Grzeszczyk, Henryk Jakubiec (w latach 1971-1972 przewodniczący KKMP), Erwin Kruk, Tadeusz Matulewicz (w latach 1972-1974 – przewodniczący KKMP), Józef Jacek Rojek, Kazimierz Maria Skrzydliński, Jan Sobczyk. Kolejnymi przewodniczącymi klubu byli Jerzy Ignaciuk (w latach 1976-1977) i Władysław Katarzyński (1978-1981). W latach osiemdziesiątych KKMP powoli zamiera. Brakuje środków finansowych na prowadzenie szerokiej działalności, a najzdolniejsi twórcy usamodzielniają się. Jeszcze tylko w 1988 roku, w „Dzienniku Pojezierza” znaleźć można apel – zaproszenie do Klubu, który wznawia swoją działalność, ale bez powodzenia.

Najlepszym przykładem ożywienia medialnego w latach siedemdziesiątych są drukowane, w wychodzącym w Olsztynie przez kilkadziesiąt lat (1955 – 1991), piśmie społeczno-kulturalnym „Warmia i Mazury”, wkładki literackie *Młodzi piszą*. W 1973 roku ukazała się na jego łamach pierwsza tego rodzaju wkładka. Od 1975 roku nadawano tym publikacjom szerszy charakter i bardziej pojemny tytuł. Najczęściej był to *Olsztyn literacki*, w którym zamieszczano twórczość zasługującą na uwagę. Tradycja tego rodzaju załączników, mogących stanowić oddzielne broszurki, trwała do końca istnienia pisma, choć najciekawsze były wkładki do roku 1981. Początkowo wsparcia finansowego tej inicjatywie udzielali Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie i Zarząd Wojewódzki ZSMP. W roku 1974 ukonstytułowano się na pewien czas stałe kolegium redakcyjne w składzie: Tadeusz Burniewicz (opracowanie graficzne), Bohdan Dzitko (przewodniczący), Józef Patała (opracowanie techniczne), Janusz Segiet, Piotr Sokołowski i przewodniczący KKMP (Korespondencyjnego Klubu Młodych Pisarzy). W kolejnych latach w zależności od celu prezentacji wkładki określano odpowiednim mianem tematycznym: *Toruń literacki*, *Ostrołęka literacka* itp. Wkładki, obok przedstawienia wybranego środowiska lub jednego autora, prezentowały wybrane fragmenty twórczości. Szczególnie istotne znaczenie miały więc przy publikacjach debiutów, zwykle członków KKMP. W latach 1974-1981 pojawiali się najczęściej, w kolejności alfabetycznej, na łamach „Warmii i Mazur” w rubryce *Młodzi piszą* czy *Utwory młodych* lub *Debiuty*, wstępujący w olsztyńskie środowisko literackie następujący młodzi autorzy: Aldona Borowicz, Kazimierz Brakoniecki, Alicja Bykowska-Salczyńska, Jan Górczyński, Jerzy Górczyński, Jerzy Ignaciuk, Henryk Jakubiec, Władysław Katarzyński, Włodzimierz Kowalewski, Tadeusz Matulewicz, Wiesław Niesiołędzki, Stanisław Piechocki, Józef J. Rojek, Maria Szymańska, Maria Weber, Andrzej Wojciechowski i Zenon Złakowski.

Z inicjatywy Leonarda Turkowskiego w 1978 roku przy olsztyńskim Oddziale Związku Literatów Polskich powstaje Koło Młodych, które tworzą w większości współpracujący z KKMP twórcy. Jego przewodniczącym został dr Andrzej Staniszewski, wówczas aktywny krytyk literacki i pracownik naukowy WSP w

Olsztynie, a wiceprzewodniczącym poeta Kazimierz Brakoniecki. Opiekunem Koła, z ramienia Oddziału ZLP, był Zbigniew Nienacki. Oprócz tego grupę tworzyli: Aldona Borowicz, Sławomir Fafiński, Jerzy Górczyński, Iwona Łazicka, Wiesław Niesiołbędzki, Anna Pochyła, Stanisław R. Piechocki, Jan Roslan, Janusz Ryszkowski, Andrzej Wojciechowski. Kazimierz Brakoniecki w 1978 roku, informując w „Słowie na Warmii i Mazurach” o powstaniu Koła pisał: „Jednym ze stawianych celów, jest zwiększenie aktywności twórczej, publikowanie swoich tekstów w prasie centralnej. Młodzi twórcy postawili sobie ambitne zadanie, iż każdy z członków, winien legitymować się tomikiem poetyckim bądź innymi publikacjami w centralnej prasie literackiej”. Swoje zbiory wierszy drukują wtedy: w 1978 r. Jerzy Ignaciuk tomik *Odwrócenie od słońca* (w latach 1976-1977 przewodniczący KKMP) i Władysław Katarzyński tomik *Najbliżej ziemi* (przewodniczący KKMP w latach 1978-81), w 1979 Alicja Bykowska-Salczyńska – tomik *W przerwie między światem a zabawą*, Kazimierz Brakoniecki – tomik *Zrosty*, Jerzy Górczyński – tomik *Przecucie bitwy*, Katarzyński aforyzmy i fraszki pt. *Nie kracz* oraz satyry *Wariacje na temat....*. Kolejne zbiory wierszy ukazały się w następnym dziesięcioleciu.

W 1979 roku w „Integracjach” Andrzej Staniszewski tak ocenia wschodzący krąg poetów: „Młode środowisko literackie w Olsztynie krystalizuje się i krzepnie bez specjalnego rozgłosu, bez wystrzałowych programów i obrazoburczych zapowiedzi. Mam nadzieję, że jako grupa, skupiona wokół Koła Młodych, zaistnieje również w odpowiednim momencie także na forum szerszym niż olsztyńskie. Tworząc dobrą literaturę liczy na to – chyba słusznie – że zostanie zauważona”¹⁵.

Ruch młodych poetów nie był związany z tym, co działo się wtedy w obrębie królującej w Polsce Nowej Fali. Jak pisze Andrzej Staniszewski w 1984 roku: „stygmata lokalności wywiera ważny wpływ nie tylko na formę przekazu, ale przede wszystkim na jego treść”¹⁶. Rzeczywiście, uzależnieni od poparcia literatów należących do ZLP i trwających w Olsztynie „od początku”, młodzi poeci nie potrafili przezwyciężyć presji środowiska i zwykle poprzestawali na tomikowym, bądź składającym się z kilku wierszy debiucie. Nie da się oczywiście wykluczyć wyjątków, m.in. Kazimierza Brakonieckiego, który konsekwentnie rozwinie swoją twórczość w kolejnych latach¹⁷, czy Alicji Bykowskiej-Salczyńskiej, która odezwie się ponownie dopiero w 1990 roku¹⁸.

W pierwszej połowie 1981 roku rozpoczęła działalność w Olsztynie grupa poetycka „Małwa II”, nawiązująca nazwą do tradycji olsztyńskiej grupy poetów i plastyków, istniejącej pod koniec lat pięćdziesiątych. Do grupy należeli: Iwona Łazicka, Dariusz Lech, Paweł Berndt, Zbigniew Chojnowski. Grupa spotykała się w „Bimanolu”, „poświęcając się dysputom literacko-filozoficznym, dociekaniom dotyczącym rzemiosła artystycznego”. Wedle relacji Zbigniewa Chojnowskiego upowszechnianie twórczości odbywało się poprzez recytacje w klubie „Bimanol” i Teatrze im. S. Jaracza w czasie dni kultury studenckiej. Artystycznie i moralnie grupę wspierał Kazimierz Brakoniecki.

Coraz bardziej aktywne jest, od połowy lat osiemdziesiątych, środowisko

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie

młodzieżowo-studenckie. Klub Młodych Pisarzy przy Miejskim Domu Kultury prowadzi Iwona Łazicka, w Kortowie działa studencki Klub Literacki „Wena”, organizujący konkursy poetyckie i satyryczne o Nagrodę Kortowskiego Kormorana. W latach 1984-1986 organizowany był również konkurs literacki „O Laur WSP”.

W 1987 roku dochodzi także do realizacji przedsięwzięcia wymyślonego na polonistycie olsztyńskiej WSP. Wydawnictwo zaistniało dzięki przychylności władz uczelni (patrz sekretarz KU PZPR Stanisław Wachuła), nad przebiegiem prac czuwał Bogdan Góral, przedstawiciel Uczelnianego Ośrodka Pracy Kulturalno-Wychowawczej WSP w Olsztynie. W opracowaniu Wiesława Wyrzykowskiego ukazują się almanach literacki „W DRODZE na Parnas”, będący zapisem literackich zainteresowań studentów w latach 1986-1987. Książeczka zawierała trzy działy: najwięcej miejsca zajmowała poezja, dwa opowiadania i 46 dwuwersowych satyr. Wśród autorów pojawili się debiutujący wcześniej: Wojciech Borkowski, Beata Tarnowska, Ewa Klajman-Gromolińska, Wiesław Wyrzykowski i Dariusz Lis, debiutantami zaś byli: Kazimierz Dudek, Irena Mańkowska, Marek Mierzyński, Katarzyna Szkaradek, Marek Szczeciński i Tomasz Truszkowski. Recenzujący to wydawnictwo Zbigniew Chojnowski pisał, że: „Nie ma tu utworów kompromitujących, ale sądzę, że wiersze powinny być staranniej dobrane, bardziej uważnie zredagowane”¹⁹.

W 1987 roku w *Kronice kulturalnej* redagowanej przez Bohdana Dzitko w „Warmii i Mazurach” znaleźć można informację o aktywności młodych poetów wydających swoje utwory w Oficynie Robotniczego Stowarzyszenia Twórców Kultury, działającej w Olsztynie, Hawie, Ostródzie, Kętrzynie i Bartoszycach. Stowarzyszenie gromadzi nie tylko piszących robotników, ale także młodzież literacką, uczniów i studentów głównie WSP w Olsztynie. Ukazały się cztery publikacje tej grupy. Były to: Roberta Cowarda nowelka kryminalna *Wielki skok*, Tadeusza Klabuhna tomik wierszy *Czasoprzestrzeń Czarnolasu*, Lecha Ertla zbiór wierszy *Nocna zmiana* oraz wybór wierszy kilkunastu młodych poetów, m.in. Wojciecha Borkowskiego, Doroty Czeczko, Doroty Jareckiej, Zbigniewa Jastrzębskiego, Mariana Maciocha, Alfreda Markowskiego, Jerzego Sałaty, Jerzego Stachacza i Wiesława L. Wyrzykowskiego.

Tak jak w całej Polsce, tak i w Olsztynie, sytuacja na rynku wydawniczym i w życiu literackim zmienia się, pod wpływem przemian politycznych i społecznych po 1989 roku. Na nową rzeczywistość reagują prawie natychmiast młodzi autorzy. W 1991 roku dochodzi do utworzenia pisma literackiego młodych „Teraz My?”, z siedzibą w Zespole Szkół Elektronicznych i Telekomunikacyjnych w Olsztynie. Opiekunem redakcji zostaje nauczycielka języka polskiego tej szkoły oraz jednocześnie borussiańska poetka Alicja Bykowska-Salczyńska. To ona jest autorką zamieszczonego w pierwszym numerze programu młodych i bardzo młodych twórców. Pisze o nich, że „są załączkiem wspólnoty, grupą młodych ludzi, których może połączyć wspólne życie i praca [...] Połączyć ich ma wspólnota w aktywności wobec kultury, wspólnota spontaniczna i emocjonalna, wspólnota podejmowanych działań. Nie mają i, przynajmniej w tej chwili, nie uważają za konieczną potrzebę formułowania programu literackiego sensu stricto literackiego. Dopuszczają do głosu

wielość programów i poetyk indywidualnych [...]. Znaleźli w sobie odwagę, by poprzez ujawnienie swych utworów i myśli, odpowiadać za siebie i swój los"²⁰. Wśród młodych redaktorów i autorów pisma znaleźli się m.in. Mirosław J. Markowski, Piotr Siwecki, Mariusz Sieniewicz, Mariola Owerko, Agnieszka Żebrowska, Krzysztof Beśka, Tomasz Łęgowski, Sebastian Baszczyj. Ich działania miały charakter pionierski, jako że przed nimi nie istniało w Olsztynie pismo literackie, w którym mogliby drukować młodzi autorzy. Zaczęli więc publikować własną twórczość, z nadzieją, że zostaną zauważeni i docenieni. Obok nich swoje teksty drukowali też borussianie, wspierając przedsięwzięcie młodych autorów. Pismo stało się też miejscem publikowania tekstów krytycznoliterackich, wywiadów, informacji dla młodzieży o muzyce, filmie, teatrze. Do 1993 roku ukazało się pięć numerów pisma. Swoją żywot skończyło wraz z odejściem ze szkoły jego redaktorów, a więc osób, którym na nim najbardziej zależało.

Większość z nich podjęła studia polonistyczne w olsztyńskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej. Byli to: Joanna Wilengowska, Mariusz Sieniewicz, Mirosław Markowski, Krzysztof Beśka. Ten ostatni wraz z przyjaciółmi Tomaszem Karnowskim i Andrzejem Bartnikowskim stworzył pod koniec 1993 roku, już na trzecim roku studiów, grupę literacką „Bagno”. Wkrótce grupa powiększyła się o kilkoro studentów polonistyki, a także o Izę Walesiak z Radia Olsztyn i olsztyńskich licealistów. Od początku wielkim admiratorem grupy był dr Mirosław Świątecki - pracownik naukowy Instytutu Filologii Polskiej, jednocześnie związany ze Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym „Pojezierze”. Dlatego też grupa „Bagno” została VI Oddziałem Stowarzyszenia. W ten sposób otwierały się możliwości wydawania tomików i redagowania własnej wkładki literackiej w mającym się reaktywować miesięczniku „Warmia i Mazury”. Miejscem spotkań była siedziba „Pojezierza” - klub „Baszta” przy ul. Okopowej 15. Organizowano tam tzw. „Środy Literackie”, w czasie których prezentacji młodego twórcy towarzyszył wieczór autorski twórcy już znanego i uznanego. W ten sposób obok „młodych”(Krzysztofa Beśki, Tomasza Karnowskiego, Andrzeja Bartnikowskiego, Piotra Siweckiego, Anety Fabisiak) pojawili się: Stefan Połom, Alicja Salczyńska-Bykowska, Jerzy Adam Sokołowski, Kazimierz Brakoniecki. Spotkaniom towarzyszyły też promocje nowo wydanych tomików. Między innymi w „Bagnie” wystąpił Zbigniew Chojnowski z tomikiem *Śniardwy*, Kazimierz Brakoniecki ze zbiorem *Jednia* i Marek Ogórkis z *Twarzami uczuć*. Najaktywniejszy okres działania grupy przypada na pierwsze półrocze 1994 roku, wtedy to odbywały się wspomniane spotkania poetów, wspierane ciekawą akcją promocyjną: plakaty, audycje w Radiu Olsztyn, materiały w prasie. Niestety „Pojezierze” nie wydało obiecanych tomików, oprócz *Ballad kamiennych* Krzysztofa Beśki (1995), i grupa po 6-8 miesiącach działania rozpadła się.

Zarówno grupa „Bagno”, jak i wspomniane wcześniej pismo „Teraz My?” otworzyło drogę wielu zdolnym, początkującym literatom. To właśnie z tego kręgu ukonstytuowało się Stowarzyszenie Artystyczno-Kulturalne „Portret”, którego pierwszy numer pisma pod tym samym tytułem „Portret”, ukazał się w 1995 roku. Początkowo zespół redakcyjny składał się ze studentów i absolwentów polonistyki

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie

ówczesnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, a więc Mariusza Sieniewicza (redaktor naczelny), Tomasza Karnowskiego i Joanny Wilengowskiej. Grono współpracujących przez lata (do końca 2004 ukazało się 18 numerów „nieregularnika”) zmieniało się. Oprócz wymienionych, z pismem stale współpracowali Kaja Wilengowska (film), Iza Walesiak (teatr), Arkadiusz Łuba (przekłady), Marek Parulski, Antoni Grzybek (grafika komputerowa), Krzysztof Kowalewski (poezja) oraz redakcja graficzna: Renata Zimnicka, Grzegorz Januszewicz, Radosław Kuźmich. 15 lipca 2002 roku doszło też do zmiany pokoleniowej. Redaktorem naczelnym „Portretu” została świeża absolwentka polonistyki olsztyńskiego UWM Bernadetta Darska. Redakcja ostatniego numeru (18/2004) to: Bernadetta Darska (redaktor naczelna), Miłosz Babecki (sekretarz), Marek Jędrasik, Marek Parulski i Robert Lewandowski (szata graficzna).

Pismo wydawane jest przez Stowarzyszenie Artystyczno-Kulturalne „Portret”, ale dotowane głównie przez Fundację Stefana Batorego, obecnie Fundację „Otwarty Kod Kultury” i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Dostępne jest w większych księgarniach w kraju oraz w sieci salonów EMPiK.

Przez całe zastrwania „Portret” udoskonalał swoją formę (bogato ilustrowany grafikami, wewnątrz „galeria ŚRODEK”, okładka zwykle w czarno-białych barwach) oraz systematyzował zawartość, uzależniając ją od spraw aktualnych, panujących mód, czy pseudo-mód literackich. Choć we wstępie homonistycznym Mariusz Sieniewicz, w pierwszym numerze, pisał, że „To co nas łączy – to próba literackiego portretu, tworzona z wielu perspektyw, wielu spojrzeń, odmiennych myśli i przeżyć”²¹, to jednak stało się tak, iż „Portret” jako pismo literacko-kulturalne usadowił się dzisiaj w samym środku pokolenia nowego tzw. „roczników siedemdziesiątych” i w tej perspektywie czuje się chyba najlepiej. Publikuje więc poezję i prozę, przekłady, recenzje oraz szkice o teatrze, filmie, filozofii, które łączy wspólna dla tej generacji wypowiedź, polegająca na mówieniu po pierwsze: o sobie, o własnym, wyjątkowym przeżyciu, po drugie: na tle rozpadu jakichkolwiek obowiązujących i narzucanych systemów i po trzecie: w formie bądź poetyckich poststrukturalistycznych wykładni lub prozatorskich cyniczno-prześmiewczych zwątpień. „Portret” posiada stale działy: poezja, proza, szkice, przekłady, recenzje, filozofia, odcienie.

Kolejne numery stanowią monograficzne opracowania wybranych tematów. Przykładowo nr 6. z czarną okładką opatrzoną etykietą „ocenzurowano” podejmował kwestię ideologii, nr 8/9 z tekturową okładką i przyczepionym woreczkiem z wazeliną omawiał sprawy koniunkturalizmu i tzw. układów, nr 11. zdobił owłosiony tors mężczyzny uosabiający „Rozpasany nihilizm”, nr 12. z negatywem zdjęcia redakcji na tle Pałacu Kultury i napisem „Buraki w warszawce” przyglądał się fenomenowi warszawki (podtytuł numeru brzmiał *Nieważne jak piszesz, ważne jak pozujesz... malpo*). Numer 14. z kolei utrzymano w konwencji starego brulionu, jego przewodnim tematem była bowiem starość. „Portret” nie stroni od żartów literackich – nr 13. nie ukazał się w ogóle. Od numeru 14. pojawia się na łamach „Portretu” tendencja do współgrania zawartości tematycznej z formą. I tak 15. numer przybrał postać

książeczki do nabożeństwa, z prowokacyjnym podtytułem *Masz pomysł na kaske?*. Numer 16/17 z 2004 roku, zatytułowany *Ciało*. jest interesująco pęknięty, niczym rana, z której sączy się czerwona, tu drukarska farba krwi.

„Portret” stał się też machiną sprawczą serii wydawniczych. W 1999 roku ukazały się książki w „serii literackiej młodej literatury Warmii, Olsztyna i Mazur rocznik posiedemdziesiąty”, proza: Joanna Wilengowska *Japońska wioska*, Mariusz Sieniewicz *Prababka*, poezja: Karolina Madej *von, von*, Tomasz Karnowski *Wejście w świat*, Krzysztof Kowalewski *Abdykacja*. W drugiej serii „Portretu” w 2002 roku wydano sześć pozycji: poezja - Anna Piotrowska *Sekutnice*, Marcin Włodarski *Sommy*, felietony - Robert Ostaszewski *Odwieczna, acz nieoficjalna*, proza - Tomasz Białkowski *Leze*, Piotr Siwecki *HYPER-GENDER*, przekłady - Arkadiusz Łuba *Ślady. Antologia przekładów*. Od 2003 roku „Portret” zaprzestał wydawania serii i wydaje pojedyncze książki. Są to: Krzysztofa Kowalewskiego *Wersalka* (2003) - poezja, Moniki Mostowik *Taka ładna* (2004) - proza, Tamary Boldak-Janowskiej *Szkice dla zielonego wróbla* (2004) - szkice i Radka Fridricha *Z dziennika Żybrzyda* (2005) - przekłady.

Stowarzyszenie „Portret” zajęło się także organizacją Ogólnopolskiego Festiwalu Młodej Poezji w 2001 i Młodej Prozy w 2002 roku pod nazwą „Dzyndzołki Fulkontakt”. Współorganizatorem tej imprezy był Miejski Ośrodek Kultury. Wśród poetów w Olsztynie pojawili się m.in. Jacek Bała, Marcin Cecko, Marcin Cielecki i Jarosław Lipszyc. Rok później, festiwal podzielony został na dzień tzw. „krajowy”, w którym uczestniczyli olsztyniacy: Tomasz Białkowski, Marta Syrwid, Piotr Siwecki, Joanna Wilengowska, Mariusz Sieniewicz i Ewa Schilling oraz dzień tzw. „zagraniczny”, w czasie którego zaprezentowali się Piotr Cegiełka, Daniel Odija, Miłka Malzahn, Wojciech Kuczok i Michał Witkowski. Spotkaniom czytelników z autorami towarzyszyły koncerty zespołów młodzieżowych.

„Portret” zorganizował także w Olsztynie dwa głośne happeningi. W 2000 roku - była to Klatka „ZOO Artystów” i w 2002 roku „Old Parade”. Pierwszy był symbolicznym zamknięciem artystów - członków „Portretu” w prawdziwej klatce, usytuowanej w centrum Olsztyna, przed Miejskim Ratuszem, i polegała na czytaniu non-stop fragmentów twórczości własnej lub innych. Drugi to przejazd odkrytymi samochodami po ulicach miasta - artyści w przebraniach wznosili okrzyki mające przywrócić starość oficjalnemu nurtowi kultury.

Debiutującym, młodym autorom zależy przede wszystkim na możliwości druku własnych utworów. Udaje im się to zwykle, choć z niemałym trudem organizacyjnym. Zamysł wydania własnych tekstów przyświecał młodym autorom skupionym wokół Oficyny Wydawniczej „Ogonek”, działającej na olsztyńskiej uczelni WSP - w połowie lat dziewięćdziesiątych. Niestety, drukowali oni wiersze w formie mało okazałej. Były to cienkie książeczki, kilkunastostronicowe, powielane za pomocą kserografu. W taki sposób pokazali swoją twórczość Andrzej Bartnikowski, Lubosław Michniewicz, Tomasz Wróblewski. Z kolei w latach 1996-1997 pismo olsztyńskiej WSP „Kwadrans Akademicki” wraz ze Stowarzyszeniem „Portret” organizowało

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie

„Konkursy Jednego Wiersza” mające wyłonić utalentowanych młodych autorów i pomóc im w publikacji debiutu. W 1998 na olsztyńskiej polonistyce studentki, w ramach Koła Polonistycznego, założyły pismo „Pagina”, zastrzegając, że nie jest to organ feministyczny. Powielane metodą kserograficzną pisemko kierowane było przez Maję Kwiatkowską. W skład redakcji wchodziły m.in. Magdalena Faszczka i Magdalena Kozakiewicz. Przez rok, na jego łamach publikowano bardzo młodą, i jeszcze bardzo „nieopierzoną” tym samym, poezję i prozę głównie zespołu redakcyjnego. Podobny zamiar, propagowania twórczości studentów polonistyki, towarzyszył narodzinom genderowego pisma kulturalno-literackiego „Androgyne”, którego pierwszy i jedyny numer wydano w 2000 roku. Zamieszana w tę inicjatywę, oprócz Bernadetty Darskiej, Miłosza Babeckiego, Judyty Grudzień, Katarzyny Lewandowskiej i Beaty Sieradzkiej, autorka tego szkicu, znając kulisy redagowania pisma, do dzisiaj wspomina problemy organizacyjne, głównie finansowe, towarzyszące jego wydaniu. Twórcom pisma zależało na stworzeniu niezależnego od definicji feminizmu modelu postrzegania płci, wyróżnienia cech dystynktywnych, bez negacji jakiegokolwiek ze stron.

Studenci filologii polskiej połączonych już uczelni WSP i ART w Olsztynie ciągle tworzą nowe grupy literackie i pisma, na łamach których publikują własną twórczość. Na przełomie roku 1999/2000 ukształtowała się grupa literacka wśród studentów pierwszego roku, o nazwie „zoopa”. Grupa przyjaciół: Anna Piotrowska, Karol Fryta i Szymon Żyliński stanęli na czele redakcji, reprezentując ją w równym stopniu i mając ten sam wpływ na jej rozwój. Dopiero 22 kwietnia 2002 roku wyszedł pierwszy numer pisma „zoopa”, finansowany przez różnych darczyńców, m.in. firmy ochroniarskie i szkoły językowe. Drugi został sfinansowany z kieszeni autorów, trzeci ukazał się dzięki dofinansowaniu uczelni. Pierwszy numer prezentował twórczość wymienionej trójki redaktorów, zbudowany na zasadzie Cortazarowskiej *Gry w klasy*, dwa kolejne były tematyczne: happeningowy nr 2. pt. *nieistnienie najmłodszej literatury* i 3. pt. *Kicz*. Autorzy „zoopy” ukończyli studia w roku 2004 i „rozjechali się po Polsce”. Jednak już wcześniej mieli świadomość funkcjonowania „zoopy” jako efemerydy. Zdaniem jednego z autorów, Karola Fryty, stało się tak, bo „Portret”, o wyrobionej marce i odbiorcy, odbierał autorów i zainteresowanie innym pismom: „Wniosek jest jeden. Niepotrzebne jest drugie pismo”.

Od 2003 istnieje na filologii polskiej pismo „Rezerwat” z podtytułem „Studencka Forma Prezentacji Literackich i Kulturalnych Przy Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego”. W skład kolegium redakcyjnego wchodzi studenci filologii polskiej: Laura Cicha, Marcin Gawłowski, Lidia Gąsowska, Katarzyna Kłos (grafika), Michał Panas. Pismo jest otwarte na współpracę ze wszystkimi chętnymi autorami, lansując hasła wolności i swobody twórczej: „jesteśmy piękni, młodzi i zdolni”, „promujemy własne światy”, „każdy z nas jest przemytnikiem – jest wolny”, „wojujemy z nudą biernością i marazmem”, „podlegamy kaprysom i zachciankom”. Do tej pory wyszły cztery numery pisma, powielane metodą ksero, dzięki uprzejmości zastępcy dyrektora Instytutu Filologii Polskiej dr Aliny Naruszewicz-Duchlińskiej.

Wymienione środowiska i grupy poetyckie decydują o kierunku rozwoju literatury, która powstaje w Olsztyńskim aktualnie. Obok funkcjonują inne, warte wspomnienia inicjatywy. Wśród nich wyróżnia się Klub Literacki Młodych, założony 16 lat temu, przy Miejskim Ośrodku Kultury w Olsztynie, prowadzony kiedyś przez Jerzego Ignaciuka, dzisiaj przez Iwonę Łazicką-Pawlak. Debiutanci drukują swoje pierwszociny w serii „Owocarnia”. To właśnie w ramach Klubu zaistniało pismo „Undergrunt”. Zespół redakcyjny w składzie Wojciech Giedrys, Grzegorz Giedrys i Filip Onichimowski, pod opieką literacką Iwony Łazickiej-Pawlak doprowadził w 1999 roku do wydania w Olsztynie dwóch pierwszych numerów pisma, w formacie A4 i prostej wersji ksero. Kiedy autorzy pisma rozpoczęli studia w Toruniu, założyli samodzielne stowarzyszenie i tam została przeniesiona redakcja „Undergruntu”, funkcjonuje do dzisiaj, także od kilku miesięcy w wydaniu internetowym, z dużo większym powodzeniem niż w Olsztynie. Sami redaktorzy wydali debiutanckie tomy. Są to: Grzegorza Giedrysa *Wiersze dla dorastających dziewcząt z dobrych domów* (2002) i Wojciecha Giedrysa *Ścielenie i grzebanie* (2004).

W MOK-u organizowane są także corocznie konkursy literackie: dla bardzo młodych „O Różę Małego Księcia” i „O Laur Liścia Akantu” dla starszych. Jest to swego rodzaju poligon doświadczalny dla początkujących autorów i sprawdzian umiejętności dla bardziej wtajemniczonych.

Największym osiągnięciem młodoliterackiego, olsztyńskiego środowiska wydaje się być kariera Mariusza Sieniewicza, którego w maju 2004 roku nominowano do prestiżowej literackiej Nagrody NIKE za powieść *Czwarte niebo*, wydaną w ogólnopolskim wydawnictwie W.A.B.. Wcześniej został on nominowany do Paszportu „Polityki”, jako młody talent literacki. W maju 2005 publikuje natomiast, znowu w W.A.B. najnowszy tom opowiadań *Żydówek nie obsługujemy*. Świadczy to niewątpliwie o uzdolnieniach olsztyńskiego autora, który z kolei potwierdza tezę o uniwersalności młodoliterackiego środowiska olsztyńskiego.

¹ Najbardziej reprezentatywne są następujące opracowania: W. Ogrodziński, *Literatura o Warmii i Mazurach 1945-1960. Próba zarysu*, Olsztyn 1960 oraz E. Martuszczyński, *Mazury i Warmia w literaturze polskiej*, Woj. Komitet FJN, Olsztyn 1966.

² E. Glon, *O potrzebie twórczej dyskusji*, „Warmia i Mazury” 1961, nr 5, s. 23.

³ Są to: L. Turkowski, *Juniorzy literatury?*, „Warmia i Mazury” (dalej: WM) 1975, nr 2, s. 26; J.A. Sokołowski, *Młoda i najmłodsza*, WM 1976, nr 1, s. 5; *Wydawnictwa młodych*, WM 1977, nr 3, s. 21; A. Staniszczyński, *Czekając na zauważenie czyli o olsztyńskim środowisku młodoliterackim*, „Integracje” 1979, z. 4, s. 68; K. Kukawska, *Młodzi piszą*, WM 1982, nr 4, s. 30-31.

⁴ K. Brakoniecki, *Prowincja człowieka*, Olsztyn 2003.

⁵ Z. Chojnowski, *Zmartwychwstały kraj mowy. Literatura Warmii i Mazur lat dziewięćdziesiątych*, Olsztyn 2002.

⁶ Przykładem postawy, która odbiega od obiektywizmu krytycznoliterackiego jest artykuł Iwony Łazickiej-Pawlak, *Młodzi w mieście*, „Borussia” 2004, nr 35, s. 24-30.

⁷ Były to artykuły: J. Zwoleń (Klemens Oleksik), *Młodzi poeci mazurscy*, „Słowo na Warmii i Mazurach”

Kształtowanie form życia młodoliterackiego w Olsztynie

- (dalej: S) 1957, nr 22; A. Stefański, *W obronie „Skarpy”*, S 1957, nr 25; E. Bernstein, *Młodzi poeci Olsztyna*, S 1958, nr 46.
- ⁸ Jan Sobczyk urodzony w 1936, oprócz wspomnianego tomiku *Święto wiatrów* ma w swoim dorobku tomiki: *W płomieniach sekund* (1962), *Astronom z czarną różą* (1970), *Żrnica* (1980) a także powieść *Notatnik w waciaku* (1981) i opowiadania *Droga na górę* (1983).
- ⁹ Stefan Połom pochodzi z Torunia, urodził się w 1938 roku, jego działalność literacka mieści się w modelu uprawianym przez Orientację Poetycką „Hybrydy”. Uciekając w coraz to nowe azyle, które przynosi poezja, poeta tworzy teksty hermetyczne, wyrastające z zachwyty krajobrazem czy architektonicznymi zabytkami, z fascynacji muzyką czy malarstwem. W swoim dorobku ma m.in. następujące tomy: *Włócznie* (1967), *W cieniu sierpnia* (1971), *Wierność* (1978), *Dzieci słońca* (1985). Związany był w Toruniu ze studencką grupą „Helikon”, która wydawała jednodniówkę pod tym samym tytułem oraz z Centralnym Klubem Studentów „Hybrydy” w Warszawie.
- ¹⁰ Erwin Kruk urodzony na Mazurach w 1941 roku w Dobrzyniu pod Nidzicą od początku swojej twórczości poetyckiej i prozatorskiej stara się sformułować paradygmat własnej, i rozpisanej na pokolenie urodzonych na Mazurach, tożsamości. Odwołuje się do przeszłości tej ziemi, do prawdziwego etosu Mazura, rozumienia kategorii tego, co własne i narodowe, czyli uniwersalne. Najważniejsze zbiory wierszy: *Rondo* (1971), *Moja północ* (1977), *Powrót na wygnanie* (1977), *Z krainy Nod* (1987). Przybył do Olsztyna dopiero w 1966 roku, w czasie studiów założył grupę literacką „Kadyk”.
- ¹¹ Bohdan Chorążuk urodzony 1934, łączy go z Olsztynem krótki epizod pobytu tutaj w latach 1964-1965 oraz współpraca z biuletynem „Przemiany”.
- ¹² Jerzy A. Sokolowski urodzony w 1937, jest dzisiaj autorem kilkunastu zbiorów wierszy. Wśród nich *Okolice dobrej poezji* (1965), *Wesele kuglarza* (1970), *Szept gorącego* (1982), *Koziorożec na koniu* (1984), *Elegie* (1988).
- ¹³ Edward Martuszewski (1921-1982), w Olsztynie zamieszkał w 1966 roku, wcześniej znany jako tłumacz z hiszpańskiego, włoskiego i rosyjskiego, scenarzysta teatralny, tutaj zajął się głównie tematyką warmińsko-mazurską w pracach historycznych (*Nawet kamień – 1965, Polscy i niepolscy Mazurzy – 1975*). Wśród książek popularnonaukowych znalazły się: *Z dziejów Warmii i Mazur, Współcześni pisarze województwa olsztyńskiego* (1972), krytyk i pisarz, który w roku 1960 zamknął niejako w antologii *W oczach poetów. Warmia i Mazury 1945-1960*, całą twórczość poetycką tego okresu poświęconą regionowi.
- ¹⁴ W. Ciczkowski, *Funkcje Klubu Literackiego ZMS, „Pokolenia”* 1987, nr 6, s. 128.
- ¹⁵ A. Staniszewski, *Czekając na zauważenie czyli o olsztyńskim środowisku młodoliterackim*, dz. cyt., s. 68.
- ¹⁶ Tegoż, *Formy obecności wstępującego pokolenia*, „Nowe Książki” 1984, nr 7, s. 100. Andrzej Staniszewski uważa, że w Olsztynie zjawisko poetyckiego oddziaływania starszych kolegów po piórze na młodszych istnieje i ma swoje źródła w mecenacie, jaki pełnią „starsi”, będąc np. na co dzień redaktorami pism, wydawcami czy też jurorami konkursów literackich.
- ¹⁷ Kazimierz Brakoniecki (ur. 1952 w Barczewie) debiutował w 1975 roku w „Nowym Wyrazie”, wydał kilkanaście zbiorów poezji. M.in. *Zrosty* (1979), *Żywyty* (1982), *Wiersze fizyczne* (1985), *Jednia* (1994), *Misterium* (1994), *Światowanie* (1999), *Muza domowa* (2000), oraz dziennik poetycko-filozoficzny *Światologia* (2001), w 2002 *Moralia*, w 2003 *Prowincja człowieka – zbiór szkiców opartych na osobistych refleksjach dotyczących olsztyńskiego środowiska literackiego po roku 1945 do dzisiaj*.
- ¹⁸ Alicja Bykowska-Salczyńska (ur. 1953 w Ostródzie) jest autorką poezji i słuchowisk radiowych. Od debiutu w 1979 *W przerwie pomiędzy światem a zabawką*, milczała oficjalnie. Wiersze z tego okresu, tj. lat 1979-1991, ukazały się w tomie *Autobus do Mokin* (1992), wcześniej wydała *Traktat o lalkach* (1990). Kolejne tomiki to *Jeziora wewnętrzne* (1994), *Kamienny ogród. Relacje liryczne z podróży do Bretanii* (1996), *Opowieści z litoral* (2000).
- ¹⁹ Z. Chojnowski, „*W DRODZE na Parnas*”, „Dziennik Pojezierza” 1988, nr 1(19), s. 4.
- ²⁰ „Teraz My?” 1991, nr 1.
- ²¹ M. Sieniewicz, *Wstęp homonistyczny*, „Portret” 1995, nr 1.